

PODĚKOVÁNÍ — 11

PROLOG — 15

1. ÚVOD — 19

1.1 Živý mýtus — 20

1.2 Vymezení pracovního pole — 25

1.3 Pohled k pramenům a literatuře — 30

1.4 Teoretická východiska a metodologické inspirace — 43

1.5 Ke struktuře práce — 53

1.6 Mýtus v obrazech, poznámka k obrazovému doprovodu — 59

2. PŘEDPOKLADY VZNIKU A ŠÍŘENÍ OBRAZU — 65

2.1 Propaganda — 66

2.2 Společenské kořeny obrazu — 76

2.2.1 Idea československého státu za první republiky — 79

2.2.2 Státní idea po druhé světové válce — 92

2.2.3 Národní mýty, legendy a stereotypy — 102

2.3 Ústa diskurzu — 111

2.3.1 Prvky sebe prezentace — 112

2.3.2 Zákonné opory — 115

2.3.3 Institucionální opory — 117

2.3.4 Lidovýchova — 123

2.3.5 Školní prostředí — 124

2.3.6 Literární a nakladatelské prostředí — 133

2.3.7 Slovensko — 154

3. PODOBY OBRAZU — 159

- 3.1 Prolog: Zrození hrdiny — 161
- 3.2 Prométheus — 197
 - 3.2.1 Válka a odboj — 198
 - 3.2.2 Versailles a návrat domů — 222
- 3.3 Odysseus — 231
 - 3.3.1 Bloudění — 231
 - 3.3.2 Návrat na Ithaku — 259
- 3.4 Orfeus — 281
 - 3.4.1 Soumrak — 281
 - 3.4.2 Druhá válka a druhý odboj — 294
- 3.5 Perseus — 307
 - 3.5.1 Hrdina-obnovitel se vrací — 307
 - 3.5.2 Budovatel — 322
- 3.6 Epilog: Hrdinova smrt — 343

4. ZÁVĚR — 361

- 4.1 Benešovský mýtus? — 362
 - 4.1.1 Cesta do mýtu — 362
 - 4.1.2 Okolí benešovského mýtu — 364
 - 4.1.3 Chapadla mýtu — 370

PRAMENY A LITERATURA — 377

SEZNAM VYOBRAZENÍ — 401

JMENNÝ REJSTŘÍK — 405

SUMMARY — 411

3.1 PROLOG: ZROZENÍ HRDINY

Benešovský mýtus, jak jsme si řekli v jedné z předchozích kapitol, se ve svých hlavních obrysech počíná utvářet v podstatě až s příchodem Edvarda Beneše do prezidentského úřadu. Obsah tohoto mýtu však nutně musí zahrnovat celý jeho život, respektive i dobu, která jeho narození předcházela. Benešovský mýtus je totiž mýtem komplexním, nedotýká se jen jedné z fazet Benešovy osobnosti, jedné události či krátkého časového úseku jeho života. Jeho mytický obraz byl, vedle obrazu Masarykova, nejdůležitější součástí identifikačního vyprávění nového československého státu, a tak se v něm odrážely všechny důležité prvky, na nichž své sebepojetí zakládal i tento stát. Obecně jsme je popsali v předcházejícím textu, nyní je musíme identifikovat v Benešově obrazu.

Pro každé mytické vyprávění je typická vzájemná provázanost všech jeho prvků. Nejinak je tomu i s naším benešovským mýtem. I ten je konstruován tak, aby prvky časově i věcně předcházející vytvářely svého druhu podklad pro prvky následující. Jako by každá událost, každý čin, každá osobnost, která vstupuje do mýtu, v sobě nesla již předpoklad pro prvky budoucí. Je to samozřejmě dáno tím, že ve chvíli, kdy se mýtus objevuje, kdy „propuká“ a začíná působit, je už vesměs do tvořený do určité celistvé, i když ne vždy definitivní podoby. Celý mýtus je vlastně na obecné úrovni, tedy obrátíme-li se s jistou licencí k literárněvědné terminologii, vyprávěn z pozice vševědoucího vypravěče.

Zde v úvodu musíme upozornit ještě na jeden důležitý aspekt mytického vyprávění, které budeme sledovat. Benešovský mýtus, jak se ukáže v průběhu celého výkladu, stále kolísá mezi dvěma základními mytickými vzorci. Představa „velikána“ je střídána představou „jednoho z nás“. Někdy jsou oba obrazy jasně rozlišitelné, jindy stojí těsně vedle sebe a věst mezi nimi dělicí čára je takřka nemožné. Právě tento prvek, zdá se, poskytuje základní dynamiku celému benešovskému mýtu a je koneckonců i jedním z podstatných znaků mytického myšlení jako takového.

U tak rozsáhlých mytických vyprávění, jako bylo i to věnované Edvardu Benešovi, pak bývá velmi často přítomna jakási úvodní pasáž, můžeme ji popsat jako „zrození hrdiny“, do níž je v zárodečné formě umístěna většina základních složek a předpokladů pozdějšího vyprávění. Hrdinovo narození, jeho dětství, dospívání a prvotní hledání životní orientace v sobě tak obsahuje téměř vše, co hrdinu definuje, co bude v dalším příběhu potřebovat, k čemu se bude vracet. Žádný prvek zde není umístěn náhodně, každý má svůj pevný význam a není možné jej beze ztráty smyslu celého vyprávění vypustit. Prostředí, které mýty utváří a šíří, si

samozejmě, vědomě či nevědomě, vyprávění uzpůsobuje svým potřebám a zpětně je přizpůsobuje aktuální situaci. Jako by si mýtus už od počátku připravoval pole ke svému vyvrcholení, jako když hudební skladatel umístí zárodek hlavního motivu už do předehry a pak jej postupně rozvíjí až k velkolepému finále.

Prolog Benešova mýtu je tedy jakýmsi psychologicko-sociologickým rozbořem budoucího hrdiny, jakousi vizionářskou předpovědí budoucích velkých činů, které jsou ale v mytickém životě přítomny již od první chvíle. „Bud' požehnán den Tvého zrození, vlast Tvá čeká na osvobození.“¹

Toto úvodní vyprávění, spojené s Benešovým vstupem do života, má však ještě jeden důležitý a zcela konkrétní aspekt. Je jím hledisko pedagogické, výchovné, které má mohutně působit na nejmladší Čechoslováky. Na tyto prvky upozorníme v dalším textu.

• • •

Vyprávění benešovského mýtu začíná ještě před narozením samotného Edvarda. Jeho život je totiž nejdříve potřeba zakořenit ve specifickém geografickém, společensko-politickém i rodinném prostředí. Prvním aktérem mytického vyprávění se tak stává sama krajina Benešova narození, prostor, jenž v perspektivě dlouhého trvání určuje život a charaktery lidí, kteří z něj vzešli. Kralovický kraj s městečkem Kožlany jsou pojímány přesně tímto osudovým způsobem. Vojta Beneš jej popisuje takto: „Jak smutná pohádka leží na něm hluboký jakýsi dávný smutek. Zádumčivý kraj, jakoby zakřiknutý při svém zrození, kde nedáno volně vydechnout a kde píseň radosti na rtu ti uhasíná. – Není nádherný, ani bohatý, ani usměvavý. Ach, jak chudý, hubený je ten lán, jehož úzká zoraná políčka tekou mi před očima. Ó, co je lučín a co je lesů u nás! Náš kraj má chudobu a dobrý lid, má nádherné lesy a doškové a poborčené vesničky. Ale je to přece jen nejkrásnější kout země!“² Podobně popisuje Benešovo rodiště i mnoho dalších autorů. „Jsou půvabnější kraje v Čechách, než je kraj kralovický mezi smutnými vrchy brdskými, [...] taková dlouhá, nezajímavá ves v zapomenutém údolí,“³ píše uměřeně Lída Merlíňová. Většinou je však dosti pateticky znázorňován jako „kraj zapadlý, od světa odlehlý, smutný, tesklivého rázu, jako prokletý, hornatý, drsný. [...] kraj neúrodný, chudý. [...] Kraj bez výhledů a perspektiv.“⁴ Kožlany a jejich okolí však mají pro mnohé autory i důležitá pozitiva, která z nich činí vhodné dějiště mládí budoucího československého státníka. V tomto kousku české země se například osudově stýká český

1 OTÝLIE ERLEBACHOVÁ, U kolébky presidenta Beneše, *Veselá škola 10/1935–1936*, s. 10–11.
 2 Cit. dle BOHUSLAV ŠMERAL, *Prezident Budovatel. Život a dílo presidenta Dr. Edvarda Beneše*, Praha – Brno – Banská Bystrica 1946, s. 5.
 3 L. MERLÍŇOVÁ, *Muž na stráži*, s. 9.
 4 J. HAJŠMAN, *Dr. E. Beneš*, s. 19.

a německý živel: „Kožlany leží na rozhraní národnostním, za lesem, na severu, jsou již Němci. O žulové skály od Kožlan na jih podél celé hranice Čech, sto a více let se tříštil příboj německého moře. Marně. Ubohý, ne vlastní vinou zaostalý lid, zadržel vlny příboje germanizace. Na jihu a západě Čech nejdále od Prahy.“⁵ Tento kraj je také líčen v perspektivě opozice habsburského (a šlechtického) Rakouska vůči demokratickému Československu: „U Kožlan končily nekonečné lány bývalého knížete Fürstenberga a začínaly rozlehlé pozemky rodu Metternichů-Winneburgů. Jak podivně dovede si Osud někdy zahrát! Nedaleko panství všemocného kdysi ministra císařského dvora a zahraničních věcí, vítěze nad Napoleonem, postavil kolébku revolucionáře a prvního zahraničního ministra našeho státu.“⁶ Opozice mezi Benešem a Metternichem, potažmo novým Československem a starým Rakouskem, se vším, co se tyto státní útvary zdají reprezentovat, je však využívána ještě produktivněji. V. Kopečný tento geograficko-ideový paradox dovádí do krajnosti: „Nedaleko Kožlan je pochovaný kanclér Metternich, spiritus rector Svätej aliance, organizátor Evropy feudálnej, absolutistickej a reakcionárskej. A v Kožlianoch sa narodil muž, ktorý s prezidentom-Osloboditeľom a generálom Štefánikom srazil reakčnú ríšu k zemi, oslobodil národ a dlhé roky organizoval Európou demokratickú, pokrokovú a sociálne spravodlivú. Metternich a Beneš! Hľa, koleso dejin sa točí! Kiež by sa vždy točilo, aby dobru našeho národa a dobru Evropy nebolo ublížené!“⁷

Stejně tak je kožlanské okolí včleněno i do bájněho prostoru českých duchovních bojů. Nedaleko stojící středověký hrad Krakovec je totiž svázán s postavou Mistra Jana Husa, který zde s velkou pravděpodobností pobýval před svým odchodem na kostnický koncil.⁸ To, jak již praví mýtus, způsobilo u kožlanských „odklon od církve římskokatolické k Husovi, který zasel v kraji osobně símě husitství“.⁹

Z malého městečka v západních Čechách se tak najednou stává téměř centrum nejdůležitějších proudů, které formovaly české dějiny a národní vědomí – národnostní boj s Němci, nechuť ke šlechtě a panstvu a odpor ke katolické církvi.¹⁰ Kožlany, hrdinovo rodiště, jsou tak od počátku definovány v mytických souřadnicích, a tím zcela přirozeně včleněny do topografie českého národního prostoru: „Ó, Kožlany, nejste nikoli posledním městem v okresu královickém! Jste mezi

5 Tamtéž, s. 20.

6 JOSEF VACHEK, *President Dr. E. Beneš. Život a dílo*, Praha 1948, s. 8.

7 V. KOPEČNÝ, K prezidentovým narozeninám, in: *Dr. Eduard Beneš, náš druhý prezident*, s. 63–64.

8 DAVID KOZLER, Pobyt Jana Husa na hradě Krakovci. K novým otázkám a současnému stavu bádání, *Studia mediaevalia bohémica* 1/2016, s. 7–40.

9 JAROSLAV JANATA, *Dr. Eduard Beneš. Druhý prezident ČSR*, Kralovice 1936, s. 8.

10 Souhrnně popisuje Benešův rodný kraj, včetně nejruznějších mytických tradic s ním svázaných LADISLAV HOSÁK, *O předcích pana presidenta Dra Edvarda Beneše*, Brno 1948.

3. PODOBY OBRAZU

československými městy, která zrodila naše veliké muže: Hodslavicemi, Borovou, Hodonínem a Košiarisky.¹¹

Stejně důležitá jako místo narození je i Benešova rodina. Ta je, podobně jako krajina, popisována na jedné straně prostřednictvím charakteristik zcela typických, na straně druhé zcela výjimečných. Než je však možné představit jednotlivé členy rodiny, je třeba ji jako celek začlenit do sociálních souvislostí doby a prostředí. A tak téměř všechny texty hned z počátku pracují nejen s motivem chudého rodného kraje, ale také s motivem chudoby osobní, potažmo rodinné, představované samozřejmě jako důležitá ctnost.¹²

„Na té chalupě se potom žilo chudě a mezi hromádkou dětí. [...] Potom se šlo od rána do noci, od jara do zimy po polích s kravkami, v dřině a chudobě,¹³ vyznává Vojta Beneš. A Josef Prchal věnuje motivu chudobného původu celou báseň:

Z chudoby rostl věrný žák Masarykův,
zářivý příklad síly,
z chudoby rostl, pracoval bez ustání,
když jiní pouze snili.

Z chudoby rostl, učil se odříkání,
život je velký, o je!
Z chudoby rostl, nedal se odraditi,
vyšel jak vítěz z boje.

Z chudoby rostl věrný žák Masarykův,
pomocník jeho milý,
z chudoby rostli, prací si nejkrásnější
pomníky postavili!¹⁴

V mytické rovině je motiv chudoby navázán na onu lidovost a domnělou plebejskost českého národa, představu vyrůstající jak z romantických kořenů národního obrození, tak z faktické neexistence silné vrstvy česky cítící šlechty. Zosobněním chudoby a prostoty českého rolníka je ona mnohokrát myticky uchopená „česká

11 V. KOŠVANEC, Kožlany, rodiště Dra Edvarda Beneše, in: *President Dr. Edvard Beneš. Proslavy, recitace a program*, ed. Jaroslav František Urban, Praha 1936, s. 10.

12 Rodiče Edvarda Beneše skutečně pocházeli z velmi chudých poměrů. V počátcích společného života a spolu s rostoucí rodinou musel především jeho otec vynaložit nezměrné úsilí, aby rodinu dokázal uživit a zabezpečit. Ovšem v době Edvardova narození byla jejich situace o poznání lepší. Viz A. MARÈS, *Edvard Beneš*, s. 23.

13 V. BENEŠ, *Za kožlanskými humny*, s. 118.

14 JOSEF PRCHAL, Z chudoby rostl..., in: *President Dr. Edvard Beneš. Proslavy, recitace a program*, s. 50.

chaloupka“. Koneckonců i u Beneše je zmíněna v básni Miloše Veselého, kde autor píše, že „z chudičké chaty vyšel“. ¹⁵ Chaloupka je zde vždy míněna jako metafora venkovské čistoty, je spojována s ideálem rolnické práce, a zároveň jako místo, které napomohlo udržení české národní kultury v dobách nejtuzší germanizace. ¹⁶ Zajímavé je i napojení na křesťanskou imaginaci, na motiv betlémského chléva, v němž se narodil Ježíš. Personifikací Spasitele je zde samozřejmě budoucí prezident.

V jedné z předchozích kapitol jsme zmínili ikonickou báseň Václava Šolce *Naše chaloupky*. O její aktualizaci v souvislosti s československými prezidenty se pokusil i spisovatel Jaroslav Nauman. Nazval ji velmi podobně, *Chaloupky naše*:

Chaloupky naše, budte požehnány!
Co vyšlo z vás, je ryze české vždycky;
z vás roste síla, která národ vede,
pod krovy z došků rostou lidé – lidsky.

V podhradí tvrdých, nedobytných věží
se krčily ty šedé střechy vaše;
co pyšných zámků panských zatím zbylo?
Hrst zřícenin, z nichž sova létá plaše...

A lomeničky chalup dosud stojí
tak, jako stály! A stát budou jistě
i za tisíc let! Stejně nachýlené,
však pevně na svém vydrženém místě.

Tak: došky, komín, světnice a sňňka,
dvě jasná okna, lopota a děti,
ptáčata s křídly, která bída nutí
z domova brzy v svět se rozletěti.

A právě z vás – o nezpychněte tuze –
se presidenti republiky rodí!
Po vlastních cestách – ledaskomu divných –
osudu moudrost, chválabohu, chodí. ¹⁷

15 MILOŠ VESELÝ, K 28. květnu, in: *tamtéž*, s. 47.

16 V. MACÚRA, *Znamení zrodu a české sny*, s. 451.

17 JAROSLAV NAUMAN, *Chaloupky naše*, in: *Prezident Beneš. Úplný program (1936)*, s. 69.

OBR. 11

„Chaloupky naše, budtěž požeňány.“ Rodný domek Edvarda Beneše na jednom z mnoha pohlednicových vyobrazení

I zde se opět setkáváme s tradičním repertoárem motivů, velebících venkov jako místo sice chudé, ovšem posvěcené coby kolébka českého národa (Co vyšlo z vás, je ryze české vždycky), nalézáme jej jako věčnou opozici vůči pomíjivým panským sídlům. A také jako rodiště obou prezidentů republiky. V této perspektivě se chudý původ zdá být téměř nutnou podmínkou pro budoucí národní velikost. „V chudobných chalupách vyrůstali téměř všichni vítězové našeho národního odboje. Vychovávala je bída a nedostatek vštěpoval v jejich srdce lásku k práci a chudým. [...] Chudoba ocelila jejich charaktery.“¹⁸ V tomto spočívá i pedagogický aspekt, který v sobě podobná vyprávění nesou. Do jisté míry republikánská představa, že každý se může s pomocí své píle vypracovat z chudých poměrů k velikosti a slávě, jak to ve své přednášce popisuje Rudolf Svačina: „Naše dějiny nás učí, že všichni velcí mužové našeho národa vyšli z malých poměrů. A nebylo to ani jinak možné: náš národ je národem drobných pracujících lidí, dělníků, drobných rolníků,

řemeslníků a inteligence. A velká většina naší inteligence, našich učenců, umělců, profesorů, advokátů i politiků, narodila se v malých chalupách. Jsme nesporně demokratickým národem podle složení i podle ducha. Po Bílé hoře ztratili jsme svou šlechtu a husitský duch náš národ zdemokratizoval. A jako naši národní buditelé vycházeli z chaloupek s doškovými střechami, tak i oba mužové, kteří se nejvíce zasloužili o naši národní a státní svobodu, narodili se chudým rodičům. Náš první prezident Dr. T. G. Masaryk je synem panského kočího a náš druhý prezident Dr. Edvard Beneš je synem malého kožlanského rolníka.¹⁹ Ostatně Benešův životopisec Compton MacKenzie v něm venkovské rysy ještě na sklonku života rozeznával také: „Vidím na dně jeho světácké moudrosti ještě hlubší moudrost prostého venkovana; a ta je tou vitální silou, která ho ovládá.“²⁰ Podobně si počíná i Edward B. Hitchcock, byť on přece jen onu rodovou selskou strunu poněkud přepíná: „V jeho žilách proudila neporušená krev předků. Nebylo v ní cizích městských příměsků, nic cizorodého nerušilo dokonalejší soulad jeho selského původu. Beneš je Slovan a Čech, žije z lidu a pro lid. Vyšel z prostého lidu, zrovna tak jako Lincoln.“²¹

Nyní se tedy konečně dostáváme k Benešově rodině samé. Ta je v jemu věnovaných textech prezentována na jedné straně jako přirozená součást výše popsaného sociálního prostředí, jako typický zástupce zdejší rolnické vrstvy. Na straně druhé však její jednotliví členové jeden po druhém vystupují do popředí v rolích svého druhu průkopníků a výjimečných osobností, které se nepoddaly síle osudu a dokázaly se vymanit z prostého venkovského prostředí, z něhož vzešly. Motiv svérázného self-mademanu, vzpírajícího se dosavadním životním danostem a krácejícího tvrdohlavě vlastní cestou, je ostatně pro celý Benešův rod a jeho mytické ztvárnění typický.

První důležitou postavou, která je do benešovského mýtu začleněna, je Edvardův otec Matěj. Jeho osobnost hraje v mýtu několikerou, vždy pozitivní roli. Předně je představován jako samostatný zakladatel rodu, a to nejen ve smyslu rodinném, ale mnohdy i ve smyslu fyzickém, jako někdo, kdo svou neúnavnou prací jako první vymanil živořící rodinu ze spárů chudoby a podřízeného postavení.

„Tatínek, ten vždycky hleděl, jak by nám dětem polepšil život a chytil se každé práce, jen když viděl, že z ní půjde užitek. Tak si propachtoval starou cihelnu na samém konci vesnice a pustil se do výroby. Dřel tam jako nádeník, kolikrát jezdil i s kolečkem pro hlínu, nakládal cihly a rozvázal je s furverkem po sedlácích. A když

19 RUDOLF SVAČINA, *Prezident Dr. Edvard Beneš (námet lidové přednášky)*, in: *Prezident Beneš. Program školních a lidových oslav*, s. 21.

20 C. MACKENZIE, *Dr. Beneš*, s. 39–40.

21 E. B. HITCHCOCK, *Zasvětil jsem život míru*, s. 23.

tak s tím furverkem jezdil, připad' na to, že je škoda jet zpátky s prázdným vozem. Naložil obilí a tak začal obchodovat i s obilím a potom vozil všechno, co kdo potřeboval. Jen těch pytlů, co se nanosil! Při nakládání kolikrát odtahal na zádech i dvacet metrů. [...] Poznal obchod a za čas si zřídil hokynářství. My děti jsme mu ve všem byly nápomocny, a když nás tak viděl pracovat, říkával: ‚Jen dělejte. Až budete jednou pánama, budete aspoň vědět, jak je chleba tvrděj.‘ [...] Přiřezal se na polodřevěnou chalupu s šestnácti strychy pozemků a když šel na vejminek, měli jsme nové zděné stavení, krám se smíšeným zbožím, pětáctyřicet strychů polí a ještě dal syny vyštudovat a nás holky vybavil.“²²

Motiv tvrdé práce, o níž se hlavně opírá možný společenský vzestup, je přítomen nejen v popisu Matěje Beneše, ale představuje vlastně jeden z leitmotivů, který nás bude provázet v průběhu cesty celým benešovským mýtem.²³ Matěj to konečkoncům svým dětem prý pravidelně připomínal slovy: „Děle! Trp! Abys věděl, až budeš pánem, jak chutná tvrdý chléb!“²⁴ Jan Krajír zase poeticky připomíná, že kořeny Benešovy později proslulé pracovitosti leží právě v jeho kožlanském dětství:

Černé mraky nad Kožlany.
Obilí jsme požali,
sklidíme je zavčas domů,
než se bouře přivalí?
Pánbůh s námi, bude zle!

22 STANISLAV JANDÍK, *Edvard Beneš ve vzpomínkách svých sourozenců*, Praha 1936, s. 15.
23 Bylo by snad možné dovozovat, že tento důraz na hodnotu lidské práce, na spofivost, šetrnost a také na možnost individuálního společenského vzestupu vychází z fenoménu, který Max Weber popsal ve své *Protestantské etice a duchu kapitalismu*. Oficiální státní idea Československé republiky konečkoncům také vycházela z myšlenek reformatního hnutí (husitství, Jednota Bratrská atp.), i když Masaryk sám v oné „protestantské etice“ nacházel spíše ducha demokracie nežli ducha kapitalismu. Viz Heslo „Tomáš Garrigue Masaryk“, in: *Sociologická encyklopedie* (online), https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Masaryk_Tomáš_Garrigue [20.05.2024]; ILJA ŠRUBAŘ, Max Weber a Tomáš Garrigue Masaryk. Dvě diagnózy evropských společností na počátku 20. století, *Sociologický časopis* 4/1998, s. 417–426. Důraz na zmíněné hodnoty však rovněž souvisí s proměnami, kterými procházela ve druhé polovině 19. století celá česká, potažmo evropská společnost, bez ohledu na konfesijní příslušnost. Postupně se proměňovala ze své pozdně feudální podoby do podoby moderní kapitalistické společnosti. Oba fenomény spolu jistě souvisejí, ovšem prozkoumat ideové kořeny modernizace české společnosti v tomto období by vydalo na samostatnou studii. V jistých ohledech se o to pokusil např. Otto Urban. Viz OTTO URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, a TÝŽ, *Kapitalismus a česká společnost, K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 1978.

24 Citát uvádí mnoho autorů, zde cit. dle J. HAJŠMAN, *Dr. E. Beneš*, s. 21.

Obilí nám shnije v poli,
 kroupy zničí naši žeň,
 zbude nám jen život holý.
 Bude zle o skývu chleba,
 nouze, hlad je hořký host. –
 – Ne, maminko, nebojte se
 je nás k dílu přece dost! –
 Mladý Beneš nebojí se,
 jsou tu ruce jeho silné,
 pod krov rodný vnesou sklizeň,
 co zasely ruce pilné. –²⁵

Jan Hajšman pak shrnuje jeden z hlavních rysů Benešovy osobnosti říká, že „Beneš je dokonalým vykrystalizováním člověka ‚drobné práce‘. [...] Základ, to je typický český člověk, vyšlý z tvrdé práce, probíjející se životem v ustavičné, poctivé práci, jehož úspěchem, štěstím, vším je práce. Poctivá, solidní, která věky přetrvává.“²⁶

Zásluhy Benešova otce se však dotýkají více oblastí. Takřka kanonická historika, kterou opakují v podstatě všichni Benešovi životopisci, nám hezky ilustruje svéhlavou a vzdorovitou povahu starého Matěje. Odehrává se ještě v době před Edvardovým narozením a jejími protagonisty jsou právě Matěj, prvorozený syn Václav a kožlanský děkan Kuba, zosobnění nepřejícného katolického duchovního. Když Václav dospěl do mládeňských let, projevila se u něj touha po pokračování studií ve městě. Otec prý nebyl proti této myšlence, v chudé rodině však vyvstal problém s financováním studií. Matěj z tohoto důvodu dlouho odmítal, po maminčině přimluvě však nakonec svolil. Musel ale peníze pro Václava opatřit. Vydal se tedy za místním farářem Kubou, požádat jej o „chudý atest“, vysvědčení chudoby, díky kterému by Václav mohl studovat zadarmo. Lída Merlíňová popisuje Kubovu odpověď takto: „Farář Kuba vyrostl před zkroušeným chalupníkem u dveří, podíval se na jeho ubohé, vesnické boty, rozbité ruce, svírající nervosně klobouk po otci zděděný, skončil na jeho poctivé tváři v rámu šedivějšího plnovousu a usmál se přezíravým a nevlídným úsměvem: ‚Milý Beneši, kdo chce dát syna studovat, kdo chce mít ze syna pána, ten na to musí mít!‘ Pak mu podal ruku k políbení a tím ho propouštěl.“²⁷

25 Tuto Krajířovu báseň je možné číst také jako obraz Benešových bojů za první světové války. Beneš v ní vystupuje jako ten, který vlasteneckou setbu předchozích generací dovrší sklizní svobody. JAN KRAJÍŘ, *Nebojte se!*, in: 28. říjen. *Sborník k národnímu svátku*, ed. Jaroslav Hloušek, Třebechovice p. O. 1937, s. 10.

26 J. HAJŠMAN, *Dr. E. Beneš*, s. 19.

27 L. MERLÍŇOVÁ, *Muž na stráži*, s. 10.